

УДК 378.04:796.322.071.43

DOI <https://doi.org/10.33989/2524-2474.2020.75-76.226361>

ОЛЕКСАНДР СВЕРТНЄВ

ORCID: 0000-0002-9175-091X

(Полтава)

Place of work: Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University

Country: Ukraine

E-mail: svertneva@gmail.com

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ТРЕНЕРІВ З ФУТБОЛУ В УКРАЇНІ

У статті розглядаються теоретичні засади формування фахових компетентностей тренерів з футболу в Україні, як основу їх професійного зростання та конкурентоспроможності на ринку праці.

Досліджено сучасне нормативно-правове забезпечення галузі фізичної культури і спорту та визначені посади фахівців. Проаналізовано класифікатор професій та їх кваліфікаційні характеристики як базовий компонент підготовки тренера (тренера-викладача) з виду спорту в умовах реформування вищої освіти. Обґрунтовано основні компетентності бакалавра і магістра спеціальності 017 Фізична культура і спорт.

Доведено, що фахова компетентність тренера з футболу є базовим та системоутворювальним поняттям і розглядається як система знань, умінь та особистісних якостей, що відповідають змісту його професійної діяльності.

Висвітлено сучасні аспекти реалізації навчальних програм у системі тренерської освіти Української асоціації футболу. Досліджено особливості організації та проведення курсів підвищення кваліфікації тренерських кадрів з футболу у регіональних федераціях.

Визначені базові компоненти процесу підготовки і перепідготовки тренерів з футболу, що забезпечують формування професійних компетентностей в системі тренерської освіти Української асоціації футболу.

Ключові слова: фізична культура і спорт; кваліфікаційна характеристика професії; фахова компетентність; тренер (тренер-викладач) з виду спорту; підготовка тренера з футболу

Постановка проблеми. Сучасне середовище, у якому кожна фізкультурно-спортивна організація працює сьогодні, характеризується не лише швидкими змінами і глобалізацією ринків, а й перетворенням знань на один із найголовніших ресурсів. Соціально-економічні зміни на внутрішньому й світовому ринку праці сучасного спорту, підвищення суспільних вимог до рівня професіоналізму та конкурентоспроможності фахівця фізичної культури і спорту спонукають до розв'язання актуальних проблем сучасної системи освіти, пов'язаних із підготовкою тренера (тренера-викладача) з виду спорту, його діяльності в умовах ринкової економіки (Павлюк, & Чопик, 2013; *Стандарт вищої освіти України*, 2019). В умовах жорсткої конкуренції на ринку фізкультурних послуг отримання спеціалізованих знань є визначальним у побудові успішної кар'єри тренера та його конкурентоздатності. Прийняття в установленому порядку відповідних законодавчих та інших нормативно-правових актів, розроблення планів та реалізація заходів, проведення моніторингу стану їх виконання визначає перспективу розвитку галузі в умовах реформування вищої освіти. Однак питання якості кадрового забезпечення сфери фізичної культури і спорту залишається досить актуальним в сучасних ринкових умовах (Павлюк, & Чопик, 2013).

Незважаючи на значну кількість досліджень із питань організації процесу навчання фахівців у закладах вищої освіти (ЗВО) проблема підготовки і перепідготовки тренера (тренера-викладача) з футболу висвітлена недостатньо. Залишаються нерозв'язаними питання якості підготовки тренерів з футболу в Україні відповідно до вимог тренерської Конвенції УЄФА («Конвенція про взаємне визнання тренерських кваліфікацій»).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Огляд науково-педагогічних джерел свідчить, що проблема теорії і методики професійної освіти фахівців фізичної культури та спорту знайшла своє відображення у дослідженнях вітчизняних фахівців (О. Ажиппо, П. Джуринський, Є. Захаріна, Р. Клопов, А. Конох, Є. Приступа, А. Сватъєв, Л. Сущенко, С. Табінська, О. Тимошенко), проблема якості підготовки тренерських кадрів (С. Гуськов, А. Девіс, М. Линець, В. Платонов, Б. Юшко), ефективності навчання футболістів (Б. Вульфсон, Г. Лисенчук, В. Соломонко, С. Стецюк).

Мета статті полягає в обґрунтуванні теоретичних засад формування фахових компетентностей тренерів з футболу в Україні, як основу їх професійного зростання та конкурентоспроможності на ринку праці.

Виклад основного матеріалу дослідження. Професійну компетентність фахівця фізичної культури і спорту як поняття та характеристики застосовують до навчально-виховної діяльності сучасного тренера (тренера-викладача), зокрема й до тренера з футболу. Аналіз державних документів, що визначають національну політику у сфері фізичної культури і спорту, затверджених державних стандартів підготовки бакалаврів і магістрів спеціальності 017 Фізична культура і спорт та тренерської Конвенції УЄФА, засвідчив, що нові принципи існування фізкультурно-спортивного бізнесу відкривають великі перспективи для самореалізації тренерів з футболу в умовах зростаючої нестабільності. Доцільно зауважити, що обов'язки та права працівників сфери фізичної культури і спорту визначаються на основі Довідника кваліфікаційних характеристик професій працівників і відображаються у посадових інструкціях, що містять конкретний перелік посадових обов'язків працівників з урахуванням особливостей організації праці та управління, їх прав, відповідальності та компетентності, та затверджуються керівниками суб'єктів сфери фізичної культури і спорту, виходячи із завдань, функцій і повноважень, встановлених відповідними нормативно-правовими актами, та штатного розпису, затвердженого в установленому порядку (*Довідник кваліфікаційних характеристик, 2016*).

Проаналізувавши Національний класифікатор України „Класифікатор професій” ДК 003: 2010, ми визначили перелік професій та відповідних кваліфікаційних характеристик посад фахівців фізичної культури і спорту. Зауважимо, що кваліфікаційні характеристики посад працівників сфери фізичної культури і спорту, у тому числі тренера (тренера-викладача) з виду спорту, відображають його професійні компетентності. Адже якість дії тренера (тренера-викладача), що забезпечує ефективність вирішення професійних проблем і типових професійних завдань, які виникають у реальних ситуаціях відповідної діяльності, і залежить від кваліфікації, загальноприйнятих моральних та етичних цінностей, володіння необхідними професійними технологіями, засобами діагностики (опитування, індивідуальні та групові інтерв'ю), психолого-педагогічної корекції, життєвого досвіду, постійного удосконалення та впровадження у практику ідей новітніх наукових розробок та методів діяльності у сфері фізичної культури і спорту, використання інших джерел інформації для створення сучасних форм та напрямів професійної діяльності, складає професійну компетентність (*Національний класифікатор України; Про затвердження переліку, 2015*).

Враховуючи, що фаховими компетентностями тренера (тренера-викладача) з виду спорту визначають професійну, комунікативну, інноваційну та правову складові, вважаємо за доцільне проаналізувати сукупність обов'язкових вимог (закладені в нові стандарти вищої освіти) при реалізації основних освітніх програм підготовки бакалаврів (першого рівня) і магістрів (другого рівня) за спеціальністю 017 Фізична культура і спорт. Професійна підготовка майбутніх тренерів (тренерів-викладачів) з футболу в ЗВО має процесуальну та змістову сторони. До процесуальної групи відноситься: структурно-логічна схема підготовки, освітньо-професійна програма підготовки та інші нормативні акти. До змістової – навчальні програми дисциплін, які узгоджені з освітньо-професійною програмою підготовки тренера (*Стандарт вищої освіти України, 2019*). На підставі програм формується зміст теоретико-методичних основ як критерій якості підготовки тренера з футболу. Державний стандарт підготовки бакалаврів спеціальності 017 Фізична культура і спорт, у якому визначені загальні й спеціальні (фахові, предметні) компетентності, лише закладають основу професійної діяльності тренера з футболу, не забезпечуючи його особливості та специфіку роботи.

У 1997 році при Федерації футболу України був створений Науково-методичний відділ (Технічний комітет), пріоритетним напрямком діяльності якого була підготовка спеціалістів за програмами отримання тренерських ліцензій та дипломів для професійного, дитячо-юнацького

та жіночого футболу; удосконалення навчальних програм для дитячо-юнацьких спортивних шкіл та шкіл олімпійського резерву; видавництво спеціалізованої літератури (*Про затвердження переліку*, 2015). Для забезпечення індивідуальної траєкторії фахової підготовки тренера з футболу у відповідності до вимог та рекомендацій Тренерської конвенції УЄФА в Україні починаючи з 2002 року створена система тренерської освіти Української асоціації футболу (УАФ) (Рис. 1).

Рис. 1. Система тренерської освіти в УАФ

Центр ліцензування УАФ спільно з регіональними асоціаціями футболу та Інститутом футболу (на базі Національного університету фізичного виховання і спорту України) реалізують програми підготовки спеціалістів і отримання тренерських ліцензій та дипломів усіх рівнів («С» – початковий, «В» – базовий, «А» – вищий і «ПРО» – професійний).

Вважаємо, що у процесі ліцензування, перепідготовки та підвищення кваліфікації тренера з футболу продовжується формування здатності до безперервного професійного розвитку (як фахової компетентності), що забезпечує його конкурентоспроможність на ринку праці.

Нами визначені базові компоненти, які, на наш погляд, в умовах спеціального середовища забезпечують формування професійних компетентностей тренерів (тренерів-викладачів) з футболу:

- філософія, цінності та погляди тренера;
- методика навчання: мистецтво тренерської діяльності;
- планування, проведення та аналіз;
- мотиваційний клімат;
- організація;
- турбота та благополуччя;
- знання гравця;
- індивідуальні футбольні якості;
- фізичний розвиток;
- психологічний розвиток;
- соціальний розвиток;
- гравці команди;
- формати гри;
- середовище, яке пов'язане з матчем.

На нашу думку поетапне набуття знань, умінь і навичок майбутніми тренерами з футболу за програмами бакалаврів, магістрів та аспірантів дає змогу ґрунтовніше планувати навчально-виховний процес, стандартизувати його та розробити оригінальні засоби контролю за його наслідками.

Висновки та перспективи дослідження. Установлено, що продуктом процесу професійної підготовки тренера (тренера-викладача) з футболу в ЗВО є випускник, який оволодів програмою фахової підготовки й набув такого рівня професіоналізму, що забезпечує йому високу конкурентоспроможність на ринку праці в сучасних динамічних ринкових умовах.

Доведено, що фахова компетентність тренера з футболу є базовим та системоутворювальним поняттям і розглядається як система знань, умінь та особистісних якостей, що відповідають змісту його професійної діяльності.

У процесі наукового пошуку встановлено, що створення спеціального середовища навчання, що сприятиме формування усіх необхідних фахових компетентностей тренера (тренера-викладача) з футболу і підвищить ефективність роботи, що може забезпечити його професійне зростання.

Нами визначені базові компоненти процесу підготовки і перепідготовки тренерів з футболу, що забезпечують формування професійних компетентностей в системі тренерської освіти Української асоціації футболу. Перспективи подальшого вивчення вбачаємо у дослідженні інших аспектів якісної підготовки тренера з футболу, аналізу кількісних та якісних показників, що забезпечать його конкурентоспроможність на ринку праці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- Довідник кваліфікаційних характеристик професій працівників. Вип. 85. «Спортивна діяльність». URL: http://www.dsmsu.gov.ua/media/2016/11/02/29/4080_1.pdf
- Національний класифікатор України «Класифікатор професій» ДК 003: 2010. URL <http://www.dk003.com/>
- Павлюк Є. О., Чопик Т. Модель розвитку професійної компетентності майбутніх тренерів-викладачів у процесі фахової підготовки. *Професійне становлення особистості*. 2013. С. 141–149.
- Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти: Постанова Кабінету Міністрів від 29 квітня 2015 р. № 266. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/266-2015-p>
- Свертнев О. Сучасні аспекти підготовки тренерів за програмою «С-диплом» Федерації Футболу України. *Імідж сучасного педагога*. 2013. № 3. С. 22–24. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/isp_2013_3_8
- Стандарт вищої освіти України: перший (бакалаврський) рівень вищої освіти, галузь знань 01 «Освіта / Педагогіка», спеціальність 017 «Фізична культура і спорт»: затверджено та введено в дію наказом Міністерства освіти і науки України від 24.04.2019 р. № 567.
- Чопик Т. В. Педагогічні умови професійної підготовки у вищому навчальному закладі майбутніх тренерів-викладачів. *Здоров'я, фізичне виховання і спорт в умовах сьогодення*: зб. пр. наук.-практ. конф., присвяченої Року спорту та здорового способу життя і 50-річчю Хмельницького національного університету, Хмельницький, 21–22 верес. 2012 р. / ред.: Г. В. Ложкін, В. Т. Пятков, Ю. І. Шалапко. Хмельницький, 2012. С. 100–103.

REFERENCES

- Chopyk, T. V. (2012). Pedagogical conditions of professional training in a higher educational institution of future trainers-teachers. In H. V. Lozhkin, V. T. Piatkov, & Yu. I. Shalapko (Eds.), *Zdorov'ia, fizychnе vykhovannia i sport v umovakh sohodennia [Health, physical education and sports in today's conditions]: Proceedings of the Scientific Conference, Khmelnytskyi, October 21–22, 2012 year* (pp. 100-103). Khmelnytskyi [in Ukrainian].
- Dovidnyk kvalifikatsiinykh kharakterystyk profesii pratsivnykiv. Vyp. 85. «Sportyvna diialnist» Reference book of qualification characteristics of employees' professions. Issue 85. «Sports activities». (2016). Retrieved from http://www.dsmsu.gov.ua/media/2016/11/02/29/4080_1.pdf
- Natsionalnyi klasyfikator Ukrainy «Klasyfikator profesii» DK 003: 2010 [National Classifier of Ukraine «Classifier of Professions» SC 003: 2010]. Retrieved from <http://www.dk003.com/>
- Pavliuk, Ye. O., & Chopyk, T. (2013). Model rozvytku profesiinoy kompetentnosti maibutnykh treneriv-vykladachiv u protsesi fakhovoi pidhotovky [Model of development of professional competence of future trainers-teachers in the process of professional training]. *Profesiine stanovlennia osobystosti [Professional formation of personality]*, 141-149 [in Ukrainian].
- Pro zatverdzhennia pereliku haluzei znan i spetsialnostei, za yakymy zdiisniuietsia pidhotovka zdobuvachiv vyshchoi osvity [On approval of the list of branches of knowledge and specialties in which the training of applicants]. № 266. (April 29, 2015). Retrieved from <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/266-2015-p>. [in Ukrainian].
- Standart vyshchoi osvity Ukrainy: pershyi (bakalavrskyi) riven vyshchoi osvity, haluz znan 01 «Osvita/Pedahohika», spetsialnist 017 «Fizychna kultura i sport» [Standard of higher education of Ukraine: the first (bachelor's) level of higher education, field of knowledge 01 «Education/Pedagogy», specialty 017 «Physical culture and sports»]. № 567. (April, 24, 2019). [in Ukrainian].
- Sviertniev, O. (2013). Suchasni aspekty pidhotovky treneriv za prohramoiu «S-dyplom» Federatsii Futbolu Ukrainy [Modern aspects of coaching according to the program «S-diploma» of the Football Federation of Ukraine]. *Image of the modern pedagogue*, 3, 22–24. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/isp_2013_3_8 [in Ukrainian].

OLEKSANDR SVIERTNIEV

THEORETICAL FUNDAMENTALS OF FORMATION OF PROFESSIONAL COMPETENCIES OF FOOTBALL COACHES IN UKRAINE

The article considers the theoretical foundations of the formation of professional competencies of football coaches in Ukraine, as a basis for their professional growth and competitiveness in the labor market.

The modern normative-legal provision of the field of physical culture and sports is studied and the positions of specialists are defined. The classifier of professions and their qualification characteristics as a basic component of training a coach (coach-teacher) in the field of higher education reform are analyzed. The basic competencies of bachelor and master of specialty 017 Physical culture and sports are substantiated.

It is proved that the professional competence of a football coach is a basic and system-forming concept and is considered as a system of knowledge, skills and personal qualities that correspond to the content of his professional activity.

Modern aspects of the implementation of educational programs in the system of coaching education of the Ukrainian Football Association are highlighted. The peculiarities of the organization and holding of advanced training courses for football coaching staff in regional federations are studied.

The basic components of the process of training and retraining of football coaches that ensure the formation of professional competencies in the system of coaching education of the Ukrainian Football Association are identified.

Key words: *physical culture and sports; qualification characteristics of the profession; professional competence; coach (coach-teacher) in sports; training of a football coach*